

ÖTVEN ESZTENDŐ EMLÉKE

— 1863—1913. —

PETROVÁ CZ JÓZSEF IGAZGATÓ

JUBILEUMI ÜNNEPÉRE.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

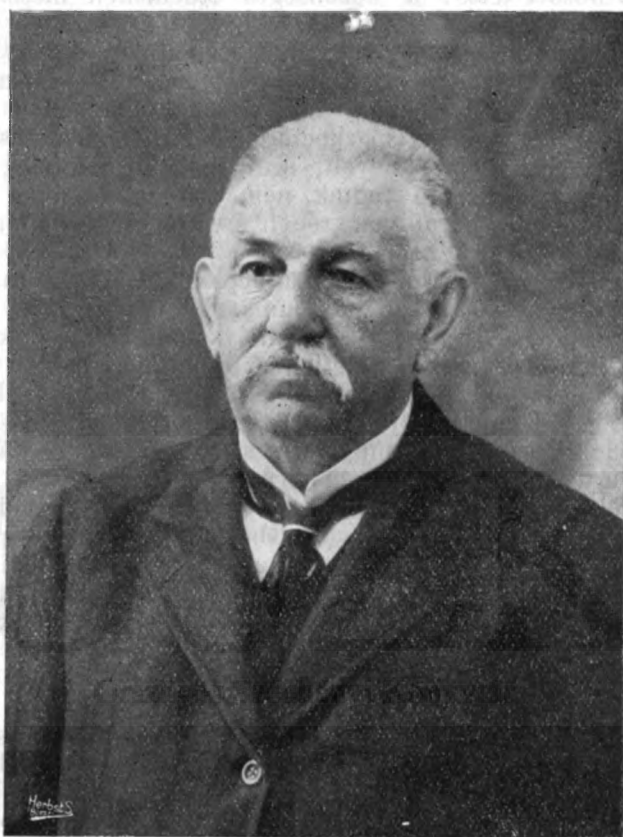
DREISZIGER FERENC

TANÍTÓKÉPZŐ-INT. TANÁR.

KALOCSA, 1913.
NYOMATOTT WERNER KÁROLY KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

PETROVÁ CZ JÓZSEF.

Ötven esztendő.

— Petrovác József jubileumához. —

Emberi életkornak is tekintélyes az ötven esztendő. Hivatalban tölteni ötven esztendőt: ritkaság. A tanügy terén ötven esztendeig apostoli buzgósággal, kitartó törekvéssel, erélyes akarattal teljesíteni a reábizott nagy föladatot: érdem. Akkora

tehetséggel, olyan odaadó hűséggel, oly nagy mértékű áldozatossággal tölteni el ötven esztendő a tanügy terén, mint azt **Petrovác** József tette: a közönséges érdemeken messze fölül emelkedő érdem, igazi nagy élet.

Valami természetes tehát, ha azok, akiket ennek az embernek a lelke érintett, szeretete melegített át és formált nemesebbé, az ötven éves nagy határpontnál emelkedett szívvel állanak össze és emléket iparkodnak állítani annak a szívnek, akitől sem azok, akiket nevelt, sem azok a nemesek, akiket vezetett, elszakadni nem tudtak, nem tudnak, bárhova vetette is a sors hulláma, bármilyen régen érezték is közvetlenül lelkének hatásait.

Nem közönséges jubileumi ünneplés volt a kalocsai zárda iskolák március 30.—31-iki jubileuma. Méreteiben sem közönséges, hiszen két napig tartott. Komolyságában sem hétköznapi, hiszen a jubiláns, amikor véletlenül tudomására jutott az előkészületek egyik részecskéje, szinte elementáris erővel kitörő fölháborodással emelte föl tiltakozó szavát. Természetesen hasztalanul. Jelentőségében sem a megszokott. Egy országra kiható nagy stílusú tevékenység igaz, meggyőződésből fakadó megbecsültetése volt ez a jubileum. Értékére sem mindennapi. Igaz szívből, komoly meggyőződésből fakadt az ünnepeltetés. A tanítványok százai, ezrei örülnek, hogy ünnepelhetik nagy tanítójukat. A tisztultabb, magasabb rendű életükkel tündöklő iskolánénak érzékenyebb igazságérzete, ihletettebb okossága, a körülményektől parancsolt mérsékletén keresztül is diadalt ülő lelkiereje kezdette, szervezte és aranyozta meg ezt az ünnepet.

S akik hozzájárultak — kicsinyek és nagyok, ifjak és öregek — tudták, érezték, hogy itt egy nagy élet üli szívbeli diadalát. Az igazságot szeretők szíve örült az ünnepnek. A barátok lelke diadalt ült. Az ellenség is — ha volt — behódolt vagy hallgatott, mert érezte, hogy hangja most siket fülekre talál.

Ahogy kicsiny csemetéből emelkedik lassan-lassan a felhők felé az óriási cser, az ünnepelt is a legparányibb tanítói hivatalból emelkedett a népoktatási iskolai hivatalok lajtorjájának ma létező legmagasabb fokára. Ahogy imponál az óriási cser, úgy imponál Petrovác egyénisége is mindenkinek, aki személyiségének értékeibe elmerül. Mert saját erejéből nőtt nagygyá. Észe, jelleme, lelkiismerete emelte a legmagasabb polcokig, az élet akadályain, küzdelmein keresztül ily nagygyá.

1863-ban, 18 éves korában nyer tanítói oklevelet a kalocsai érseki tanítóképző-intézetben. Először Nagyállásra nevelőnek megy. Egy év után innen a Kalocsa melletti **Foktő** község tanítója lesz. Pár évre reá a szülőföldjével, **Baja** városával majdnem összeépített **Bajasszentistván**, pestmegyei bunyevác község taní-

tója lesz. Ahol ő a gyermekeket magyarul, a gyermekek pedig őt bunyevácul tanítják meg. A községben hamar tekintélyre vergődik. Megnősül. Az otthelyi volt jegyző árváját, *Rajhát* Idát veszi nőül. Közben jegyzői vizsgát tesz, mert a község lakóinak egy tekintélyes része a község megüresedett jegyzői állására, a fiatal, tehetséges, közkedveltségű tanítót óhajtotta. A hatalmasok és az ellenfél körmönfont furfangja azonban megmentette a magyar keresztény népoktatást az e korban igazán pótolhatatlan veszteségtől. S Petrovác továbbra is a pedagógiáé maradt.

Innen a hetvenes évek elején már mint hírneves főelemi iskolai tanítót, a bácskai Óbecse mezővárosa hívja meg tanítójául. Önképzése, a keszthelyi gazdasági iskolában hallgatott gazdasági kurzusa, mélyen járó elmélkedései, elsőrangú szónoki képessége, barátságos, víg kedélye, humora, föltétlen becsületessége, kiváló munkaereje és kitartó, sokatbíró munkássága hamarosan közkedveltté tette Petrováczot Óbecsén. A legelőkelőbb társaságok szívesen látott tagja lett.

Iskolája első rangú. Tantestületi szerepe vezető. Espereskerületi tanácskozmányi működése föltűnést keltő. Előadásai, fölszólalásai, választékos, tárgyilagos, tartalmas, győzedelmes vitái hamarosan magasra emelték a fiatal tanítót a közönséges mérték színvonala fölé.

A mult század hetvenes éveai a tanítói egyesületek keletkezésének az ideje. A képzettebb tanítóságot a nemzeti szellem és a szabadság fölvirradása szintén érintette. A negyvennyolcas idők mozgalmaiban elvetett magvak csirái most kezdetek napvilágra kelni. Erő, élet, remény mutatkozik mindenütt. Ezekben a tünetekben sok jó, nemes dolog van. De van salak is. Ilyen a kereszténytelen, a vallás nélkül való nevelés hangoztatása. Ez sok derék magyar tanítónak nem tetszik. S mivel a közös értekezletek mindig ezekben csúcsosodtak ki, s mert ezzel a szellemmel egyúttal a hatóságokkal való ellentétek is élesedni kezdetek: a testületi élet eredményes működésénél nélkülözhetetlen függés is lazulni kezdett. Röviden: veszedelmes tünetek kezdetek mutatkozni ez egyesülési mozgalmakban, amelyeket leszerelni senkinek sem lett volna lehetséges. De tanácsos sem volt. S az okosság, meg az ügy érdeke is megkívánta a tanítóság tömörülését és együttes működését. Petrovácz ezt a dilemmát úgy oldotta meg, hogy erős agitációt indított a hitvallásos alapon működő tanítóság külön csoportosulása érdekében. Agitált a külön katolikus tanítói egyesületek szervezése érdekében. S agitációja sikerrel is járt.

A bácskai és a pestvármegyei tanítóságnak a kalocsai érsekség hatósága alá tartozó része 1873—1876-ban hat tanító egyesületet szervez hitvallásos alapon. Más egyházmegyéik is

megindítják a mozgalmat. Petrovác Egerbe megy, hogy az ott megpezsdlő egyesülési kedvet fokozza, az alakulásnak formát adjon és az egyesülés vallásos jellegét tető alá juttassa. Ezeknek az egyesületeknek 30—40 esztendő s élete és sikeres működése ma is beszédes tanúi Petrovác eszméinek s sikereinek.

Az idő méhe nagy eszméktől terhes a hetvenes években. Támadnak is szellemek, akik a megért eszmék propagálásával, realizálásával és a szívekbe való begyökerezésével a kor szellemét termékenyvé teszik. Petrovác agitációira *Kubinszky* Mihály püspök, *Haynald* bíboros kedvenc főtanfőlügyelője, tette a koronát. Ennek a szent embernek nagy szeretete, gazdag szelleme, szent idealizmusa, egyszerűsége és tanítóbarátsága rátalál a hatalmas erejű munkatársra. Petrovácot fölkarolja. Működését támogatja. Elősegíti. S amikor az embert és a tanítót teljesen megismeri, maga mellé veszi segédtanfőlügyelőnek 1879-ben.

A nyolevanas évek országos egyesületi mozgalmából már mint ilyen, erősen kivette a részét. Álláspontját, elveit egy pillanatra sem adta föl, de a legkétségbeesettebb helyzetekben is helyt állt mellettük. A szervezett országos képviselői tanítógyűlés egyházellenes áramlatokat vetett föl. A hitvallásos oktatást és nevelést kiküszöbölni szerették volna a népiskolából. Ezeket látva, a gyűlések lezajlása után az ott megjelent katolikus tanfőférfiak tanácskozássra gyűltek s őt bízták meg, hogy memorandumot készítsen s kérje a püspöktől, hogy a magyar katolikus tanítóság országosan és egységesen szervezkedjék. Ezt a memorandumot elkészítette, az egyesülés alkotmányos, bölcs tervét mellé csatolta és az egészet beterjesztette illetékes helyen. S ez a kérdés még ma is rendezetlen, az ügy óriási kárára.

Most már aztán tágabb tér nyílik Petrovácnak, hogy eszméit érvényesítse, terveit megvalósítsa. A szorgos iskolalátogatás az iskoláknak is nagy hasznára vált. De sokat okult belőle Petrovác is. Emberismerete bővült. Az iskolai élet benső nyilvánulásainak teljes megértésére tengernyi tapasztalat jött így a rendelkezésére. Az elméleti törekvések és a való világ így nap-nap után szemei elé kerültek. A teória és a való élet szerves összefüggése, egymásra hatása, illetően a teoriának a gyakorlati életbe való átvitele, ennek az átvitelnek nehézsége, akadályai és segítő körülményei, mind erős judiciumának a malmán mentek keresztül. Megérlelték a lelkét. Kellőképen értékelte vele a teóriát, de méltányoltatták a gyakorlati élet természetét is. Az egyéniségek különbözőségeinek nagy jelentőségét is. Méltányossá, mérsékeltté, de a magasabb cél elérésénél lelkét erős akaratúvá tette ez a magasabb szempontokon nyugvó praxis.

Folytonos tanulmányba merülten járta a megye iskoláit. Állandó és mély elmélkedéssel mérlegelte a nagy iskolai kérdéseket. Ezeken fölül több külföldi utat tett Kubinszkyval. Itt különösen a *bécsi*, *prágai*, *brünni*, *innsbrucki* és *gráci* tanító- és tanítónőképzőkben tett megfigyeléseit emelem ki. Emellett föl kell említeni a négy heti olaszországi utat, amikor Velence, Florenz, Róma és Nápoly voltak útjának főcélpontjai. Zsenije ezeket a tapasztalatokat és tanulmányokat magasabb szempontú, egységes rendszerré emelte. E mellett új eszmék veteményes kertjévé is avatta.

Kubinszkynek halálával, 1881-ben a segédtanfőlügyelőség mellett a tanítónőképző-intézet természetrajzi tanszékét is ő látta el két esztendeig. Utána a pedagógiát vette át s tanítja a mai napig. Ilyen előkészület, ekkora tapasztalat, ilyen nagy mértékű rátermettség, ambíció és lelkesedés — elképzelhető — milyen eredményeket hozott. Ezek az eredmények s egyéb, még jelzendő tényei következtében 1888-ban Haynald Lajos bíboros érsek az intézet, illetően az összes zárdai intézetek igazgatójává nevezte ki Petrováczt.

Mikor Petrovác ez intézet kötelékébe lépett, az intézethez egy teljes népiskola, egy tanítónőképző-intézet és egy belső nevelőintézet tartozott, amelynek növendékei felsőbb, később polgári iskolai képzésben részesültek s különböző művészeti oktatást nyertek. Petrovác hatása alatt és igazgatósága révén az intézet egy egész intézeti csoporttá fejlődött. A népoktatás minden rendű és rangú iskolája létesült ezen intézetben. Ezek: óvoda, árvaház, óvónőképző-intézet, felsőbb népiskola és polgári tanítónőképző-intézet. Emellett munkamesternői képesítést is nyerhetni ezen intézetben. Ma az árvaház és az óvónőképző kivételével még mind él és működik a zárdai épületeiben. Az árvaházat kihelyeztette a Kalocsához közel fekvő Hajósra, hogy a mind szűkebbé váló óriási épülettömböt egészségi tekintetben megfelelőbbé tehesse.

Tanácsára főpásztora Zomborba, Bácsvármegye székhelyére helyezte az óvónőképző-intézetet is. Ezt az intézetet *Csáska* érsek az ő előterjesztésére később megszüntette. Az 1891. évi XV. t.-c.-et nem hajtották kellőképen végre. Óvók nem létesültek kellő számban, a képzők pedig ontották az óvónőket. Az állás nélkül való óvónők száma veszedelmesen elszaporodott. A nőproletárság csökkentése és más kereseti irány felé való terelése nagy jelentőségű szociális kérdés volt. Ennek a megoldását segítette elő ennek az intézetnek megszüntetése. Ezt sokan nem értették meg, de az eredmények javára váltak a nőkérdés ezen ága helyes megoldásának.

Az intézet épülete impozáns. A gazdasági és a két konviktusi épületekkel együtt valóságos kis város. Az intézet

helyiségei egészségesek. Fölszerelésük — amennyire a viszonyok engedték — megfelelő, modern és teljes. Ami régibb az is jó. Csupán az okos gazdálkodás és a bölcs mérséklet tartotta meg a régi fölszereléseket az intézetben. Mert az igazgatót kora nem akadályozta s nem köti a modern vívmányok megbecsülésében, szeretetében és alkalmazásában.

Igen sok modern dolog honosult meg az ő kezdeményezésével és beleegyezésével a belső és külső intézetekben. Torna, tánc, tennisz, festő továbbképzés, szlőjd, női kézimunka a legmodernebb formában, kellő terjedelemmel és egyszerűséggel nyerne gondozást.

Az iskola belső élete is modern és egységes. A tanítónőképzés teljesen a kor színvonalán áll, teljesen a legújabb kor igényeihez idomul. Tanártestülete mind az igazgató egykori tanítványa. Szellemi képességük, módszer tekintetében való harmóniájuk kétségbevonhatatlan. Ezt a természetes egységet fokozza, mélyíti a rendszeres, módszeres megbeszélések s ez alapon a megállapodások lelkiismeretes és buzgó, szakértelmes keresztülvitele. Az egységnek nemcsak a megértés, a lelkiismeretesség, az áldozatos egyszerűség a biztosítója, hanem a megállapodásokat irányító, vezető igazgató egykori tanári s mostani igazgatói tekintélye, az az atyai viszony, amely az igazgató s a szerzetesnői tanárkar között olyan bensőségesen él.

A gyakorlati képzésnek az elméleti képzéssel való teljes összhangja is biztosítva van. Hiszen az osztott leányiskola minden tanítónője: akár világi, akár szerzetes, mind ennek az intézetnek a neveltje. Mind ennek a vezetésnek a terméke. S e mellett lelkes és válogatott gárda. Amely az aprólékossáig kidolgozott, kipróbált részletes tanterveken áll. Módszerességével beszédes tapasztalatokkal szolgál a pedagógiai elmélet inductív tárgyalásaihoz. E mellett kitűnő előiskola arra, hogy a jelöltek gyakorlati kísérletei a pedagógiai elmélethez ímanens tapasztalatokat, átélt igazságokat, rendszeres, aktív bizonyítékokat szolgáltatson egyrészt, — másrészt pedig, hogy a sűrű kísérletezéssel már az intézet keretében is szokatlanul nagy készséget szerezhessenek a tanítónői pályára készülő növendékek. A képzőnek t. i. osztott öt-tanítós gyakorló-iskolája van. A III–IV. éves növendékek ötös-hatos csoportokra osztva mennek a gyakorlati föllépésekre, ahol egymás tanításait fölülbírálják, megbeszélik, megfigyelik s mikor mindannyian tanítottak az illető csoportban, mennek s cserélik az osztályt egy másik csoporttal. Előkészítésük, ellenőrzésük, fölülbírálásuk így is egységes. Előkészületüket a pedagógus, a szaktanár és az illető tanítónő intézi. Föllépésüket a tanítónő, a szaktanár és bizonyos rend szerint az igazgató vezeti. Bírálatuk egységes. Ami itt a szétforgácsoltság veszedelmével fenyegetni látszik,

orvosolja az előbb jelzett szellemi egység, amely talán egyedül álló az ily nemű intézeteknél.

Mert míg egyrészt az igazgató lelkiismeretesen és ügyesen kiesztelt módon betekintést nyer évenként több ízben a népiskola életébe, hogy a működés eredményét lássa, másrészt az elméleti és gyakorlati pedagógiai élet egységét megmentse, — addig képzőtanári kara is az ő szellemét issza be a polgári iskolai tanítónőképző-intézetben. Ennek is — már mondtam — Petrovác az igazgatója, vezető szelleme, lelke s pedagógiai tanára. Ennek a magas színvonalon álló intézetnek elméleti és evvel egységes gazdag gyakorlati képzése képesíti azokat a szerzetesnőket, akiknek előkelő lelkes gárdája teszi ki a képző tanárkarát. A tanárkar, a népiskola tantestülete tehát a legegységesebb szellemben, a legkívánatosabban érvényesülő pedagógiai, főképen didaktikai elvi egységes alapon áll. Lehetetlen tehát, hogy az egység, a formáló nevelő hatás, a magas színvonalú és értékű képzés ebben az intézetben ne érvényesüljön, ahol a mester bélyegét viseli minden s ahol őt a tantestületekhez, a tantestületeket hozzá a legbensőbb bizalom, a legtisztább tisztelet s a családias szeretet fűzi eggyé.

Egész élete ezen intézeté — mondják. Pedig nem. Mert az egyházmegye fölügyeletének teendőiből is a legtöbb reá vár. E mellett az országos intézmények ügyei is sokáig erősen igénybe vették, sőt még sokban ma is veszik. És Kalocsa községi és társadalmi élete is nagy részt kíván és kap is gazdag szellemétől. De hát mindezek dacára egy egész embert ér, egy egész élet tevékenységét jelenti az, amit ő ezen intézeteknek gazdag erőiből szentel. Hogy hogyan bírja, hogy jól elvégezni ennyit hogyan lehet, azt csak azok kérdezik csodálkozással, akik nem ismerik munkabeosztó rendszerének gazdaságos teremtét. Annyi munkát, amennyit ő ez intézeteknek szentel, jól elvégezni, a közügynek is élni s mellette napi csendes, bensőséges és kedélyes szórakozásnak is órákat szentelni igazán csak olyan ember tud, aki művésze a munkabeosztásnak egyrészt, — másrészt pedig akit tanulmányainak benső értéke, mély elmélkedések és átélések által szerzett készséges tudása segítenek teendőinek készséges elintézésében.

Nézzük ezt a gazdag tevékenységet egy kis áttekintő kiutatásban.

Az iskolanénék intézetében, mint az ott fönnálló *főlső népis- és polgári iskolai, elemi-tanítónő- és kisdedovónő-képző*, továbbá *polgári leányiskola, 6 oszt. elemi népiskola* (1911-ig, *főlső népiskola*) és *kisdedovoda* igazgatója, emberfölötti munkát végzett és végez ma is! Mint tanítónő-képző intézeti tanár, mind a három képző-intézetben tanította és tanítja ma is az összes neveléstudományi s módszertani tárgyakat s vezeti a gyakorlati tanításokat heti

20—24 órában. Sokáig tanította a gazdaságtant és az illír nyelvet is. Mint intézeti igazgató az összes bennlakó és bejáró növendékek fölvételét és az iskolások beíratását ő gondozza. Az intézet mind a hat ágában ő tartja a vizsgálatokat és pedig nemcsak a nyilvános záróvizsgálatokat a tanév végén, hanem a kisebb ismétlési vizsgákat is évközben a karácsonyi és husvéti időszakokban az elemi nép- és polgári iskola minden osztályában. Az összes vizsgák száma egy évben rendszeres körülmények között legalább is 70-re rug, mindezeket végig jelen van s körülbelül 600 tanuló feleletét hallgatja meg. S mily nyugodt, jóságos kedvességgel és türelemmel, figyelemmel és érdeklődéssel tette és teszi azt.

A szokásos iskolai és tanévi értekezleteket a meghatározott időben pontosan megtartja, s ezenkívül is minden időben tanácsot, fölvilágosítást és útbaigazítást ad.

Az irodai munkákat is ő gondozza és vezeti.

Részt vesz az intézeti növendékek ünnepségein és a kirándulásokban is. A képezdei önképzőkör működését szintén ő vezeti és a díszgyűléseken mindig jelen van.

„Intézetünk mai magas szintáját főképen neki köszönheti. A polgári tanítónőképző kifejlesztésében, az intézeti épületnek 1891-iki nagyarányú kibővítésében ő volt a mozgató erő, a döntő tényező. Általában mindazon jótéteményeket, melyekben ez az intézet a kalocsai érsekség útján időről-időre részesült, elsősorban neki köszönhetjük. Az ő lelkében fogamzottak meg az eszmék, jóságos, szerető szíve volt közbenjárónk, hogy az eszmék tényekké válhattak” mondja az iskolánénék egyik tagja. Csak pár legújabb példát. 1901-ben december 18-án a kegyelmes érsek úr megengedte, hogy az intézet telkén egy artézi kút fúrassék. 209 m. mélységből kap az intézet naponként 64. Hl. jó és egészséges ivóvizet. Mily nagy áldás ez az intézetre. Ezen vízmennyiség azonfölül a beállított vízvezetékek segítségével a konyhát, a mosóházat és fürdőt is ellátja a szükséges vízzel. A kút fúrásához és a víz vezetéséhez szükséges építmények 2200 K-ba kerültek.

1904-ben az érsek a természettudományi szertár gyarapítására és fejlesztésére az intézeti igazgató kérelmére *másfélezer* koronát bocsátott az intézeti elöljáróság rendelkezésére. 1907. dec. 7-én pedig 2500 K-át utalványozott a tanszerek beszerzésére. E gazdag fölszerelés a szertárak széttagolását tette lehetővé.

Hogy a nőnővelde, főképen a tanítónőképző és a szerzetes jelöltnek, újabb helyiséget nyerjenek, az érseki árvaházat 1908. augusztus 29-én Hajósra tette át. Az árvaház elöljárói és növendékei elhagyva eddigi lakosztályaikat, — mint már említve volt — Hajósra mentek, hol a részükre átalakított érseki kastélyt, mely évtizedeken át üresen állott, elfoglalták. Az

árvák ezen kitelepítésével egy minden tekintetben célszerű és az egészség követelményeinek teljesen megfelelő lakáshoz jutottak. Az árvaházzal kapcsolatos iskolaépületben a hajósi összes leány-gyermekek neveltetnek. A kalocsai árvaház helyiségeibe a társulat jelöltnői helyezkedtek el, azon helyiségeket pedig, ahol a jelöltnők voltak, a tanítónőképző céljaira engedték át. Ezzel a polgári képző új szertárákat, tantermeket és néhány hálótermet nyert. 1910-ben a kalocsai anyaház két új alapítványt nyert, egy 50,000 és egy 225,000 koronás alapítványt. Az utóbbi által boldogult *Városhy* érsek örök időkre akart a kat. nőnevelésnek támogatására lenni.

Végül említjük azon intézkedéseket is, hogy az 1911/12. tanév végével az egyházi főtanhatóság a felső népiskolát megszüntette és elrendelte, hogy a külső tanulók is látogassák a polg. leányiskolát, amelybe mindeddig csak azok vétettek föl, kik az internátusban voltak elhelyezve. Eszerint teljesezésbe ment a kalocsai szülők azon régi óhaja, hogy leányaik, mint bejárók is elvégezheték a polgári iskolát.

Az intézetten kívül. Mint Kalocsa-egyházmegyei segédtanfőlügyelő 1879. óta állandóan s fáradhatatlanul működik. A kalocsai iparostanonciskola az ő vezetése s igazgatása alatt áll. A Sárközi Takarékpénztár főlügyelőbizottságának lelkiismeretes tagja. Községi képviselő. (Minden gyűlésen jelen van.) Az iskolai fegyelmi tanács tagja. A kat. autonómiát előkészítő kongresszus tagja. A püspöki kar által kinevezett *tankönyvbíráló* bizottságnak tagja. A tanítóképezdei tanárok országos egyesületének választmányi tagja. Az Országos Paed. Könyvtár és Tanszermúzeum bizottságának tagja. (Vangel elnök több ízben fölkereste őt írásban.)

Az országra kiható tevékenysége is nagyarányú és elismerésre érdemes. Első sorban természetesen az előbb már említett egyesületi tevékenysége említendő. Másodsorban a segédtanfőlügyelői minőségben tett azon intézkedések, amelyek másutt is követőkre találtak. Ilyen pl. a nem magyar ajkú népiskolák tanulóinak a magyar nyelvre való oktatását irányító egyházhatósági rendelet, melyet az 1879. évi törvény közrebocsátása után az akkori viszonyok igényeihez *Haynald* Lajos bíboros érsek dolgoztatott ki vele. Ennek alapelvei és egyes jelentősebb módoszatai a mai ilyenemű országos intézkedésekben is fölhasználhatók.

Ilyen az az eszméje, hogy a kat. tanítók másodfokú iskolai hatósága az illető egyházmegye szentszéke legyen. Ez analógiába állítható a közigazgatási bizottság, mint tanügyi hatóság szerepével. Természete a lényegben egyházzjogi szempontból más, mert a főpásztor a tulajdonképeni főhatósága az egyházmegyének, de mint ily tekintetben megbízott szerv, teljesen bevált a kalocsai főegyházmegyében s bevált mindenütt, ahol

ez alapon gyakorlatba vették. Az új Rendtartás ezt a szervet nem ismeri. Pedig nem veszített volna az ügy semmit, ha Petrovác eszméjét benne hagyják a javaslatban, ahova az ő javaslatára az első tervbe fölvehették. Mert így a föllebbiteli bíráskodás eszméje nyert volna érvényesülést, ami *kifelé* nagy megnyugtatót teremtett volna s emellett sok félreértésnek, rosszakaratú félremagyarázásnak és izgatásnak vette volna elejét.

A katolikus tanítók új Rendszabályzatának első tervezete szinte teljesen az ő munkája, az ő konceptusa. Mai formájában sokban elüt ez a munka az első tervtől. S ki kell jelenteni, hogy a kimutatható különbségek — kivéve az újabb törvények érvényesítését — nem igen válnak a Rendszabályoknak, tehát az ügynek sem előnyére. A fegyelmi szabályzatban is neki volt legnagyobb része. E mellett eddigelé minden országos kat. tanügyi intézkedés, mielőtt a legfőbb döntő fórum elé került volna, az ő kritikáján, az ő szellemének a hatásain ment előbb keresztül. S amit ő az ilyen intézkedésekbe belévit, mindenkor az ügy javát, az egyház és az állam egységes érdekét szolgálta. Ilyen munkájánál őt soha személyes vagy lokális érdekű tekintetek nem vezették. Tárgyilagos, igazságszerető, magas szempontokat szolgáló ítéletében mindenki megbízott, főpásztorai is állandóan megbíztak benne. Mert tudták, hogy fölfelé is, lefelé is csak az ügy javát nézi s ahol személyek dolgairól volt és van a szó, az igazságot mindig össze tudta egyeztetni a humánus gondolkozással. De azért az igazságot mindig első helyre tette.

Irodalmi működése elég nagy. De nem akkora, mint amekkorára képes lett volna tanultságánál, elmélkedésénél, nagy gyakorlati érzékénél, eszmegazdagságánál és eredetiségénél fogva. Ebben már igazán korlátozta tengernyi elfoglaltsága és hivatalaival járó egyéb sok írnivalója. De azért a régebb időkben, a múlt század hatvanas, hetvenes éveiben nem egy dolgozatával találkozunk a „Néptanítók Lapjá”-ban s egyéb folyóiratok hasábjain. *A gazdasági oktatás kérdésével* kezdette meg irodalmi működését. Látszik, mennyire megelőzte korát, megértette az iskola föladatát és a magyar igényeket, később az egyesületi kérdésekben fejt ki nagy agitációt, a betű hatalmával is harcolván a gondolat megvalósításaért. Azután didaktikai és metodikai kérdések új oldalról való vizsgálataival foglalkoznak dolgozatai. Majd *Mócsy* Antallal és *Schulz* Imrével megírják négy köteles osztatlan iskolai Olvasó és Tankönyvüket, melynek váltakozó párhuzamos anyagrendezése az osztatlan iskola problémájának megoldását tekintélyes lépéssel vitte előbbre. Ezen az alapon létesült a magyar kat. népiskolák új tantervének az osztatlan iskolákat szabályozó része. Ami, ahol keresztül vitetett, igazán nagy előnyére vált a művelődés intenzitásának, a tanító küzdelmes munkájának és a gyermekek tanulásának

is. Új és praktikus ábécés könyvet is írt Mócsy és *Steinberger* Ferenc társaságában. Ez a könyv is nagy elterjedtségnek örvend a magyar kat. népiskolákban. Emellett Mócsyval és *Walter* Gyulával új olvasókönyveket írt Petrovác a magyar kat osztott iskolák számára is. E könyvekben több olyan eszme van megtestesítve, amelyet ő utánuk több évre, vagy évtizedre fődöztek föl az újabb pedagógusok. Pl. a gazdasági, az egészségtani, a neveléstani és szociális kérdéseknek az olvasókönyv útján a népiskolában való tárgyalása. Hazai viszonyaink szerint ezek a dolgok az ismeretlenség leplébe takartan maradnának, ha ilyen alkalmak föl nem tárnák a világnak a valót s rá nem mutatnának az érdemesekre és az érdemekre.

Petrovác eszmegazdagságára és eszméjének nagy értékére erős fényt vet a *paraszt konviktusok* kérdése. Ő vetette föl először *Dreissiger* Ferencnek *Osztatlan Népiskola* című műve számára írt egyik fejezetében az eszmét. Ez megjelent a *Népnevelőben* is. Alig pár évre rá a *Néptanítók Lapja* közli, hogy az X. Y. kir. tanfölgügyelő — „román példa alapján“! — előterjesztést tett a minisztériumban a paraszt konviktusok szervezésére s itt-meg itt erre nézve kísérletet is tesznek. És magasztalják, hogy a tanyai népoktatás és népnevelés kérdése ezzel a zseniális eszmével a megoldás egyik legszerencsésebb módozatához jutott. Helyes. Csak azt kell problémának tartanunk, miért lett Petrováczból „román példa“ és hogy miért nem lehet magyar dolognak országos jelentősége és érvénye, ha véletlenül pronon-szírozott katolikus koponyában termett.

Sajnálom, hogy irodalmi működésére vonatkozóan most több adattal nem rendelkezem. Magát az ünnepeltet megkérdezni nem tanácsos, mert, ha tudná, mi és mekkora méreteken készül „ellene“ e sorok megjelenésével egyidőben, aligha meg nem akasztaná az egész ünnepeltetést. Pedig erre az ügynek van elsősorban szüksége. Azért, hogy az ügyet Petrovác ünnepeltetésének, érdemei előtérbe juttatásának, szinte az jött a tollamra: leleplezésének teljes sikerétől s e siker benső hatásaitól meg ne fosszam, ezt a részletet inkább befejezetlenebbül hagyom a kelletténél. Attérek helyette Petrovác tanítói és nevelői egyéniségére. Ez utóbbival együtt veszem igazgatói egyéniségét.

Rendezett gondolkozású, mélyen járó elme. Tanítani valóit tudja. Olvasottsága nagy. Elmékedéseivel ezeket az olvasottakat egységesíti, világossá és hasznavehetővé teszi. Praktikus elme. Nagy általános áttekintése van a dolgok rendjén, de konkrétan gondolkodik s konkrétan világosítja föl az embereket. Magát megértetni világosan és szabatosan tudja. Haladásában a bölcs mérséklet, a szoros logika és a hézagatlan fölépítés, egybefűzés az alapelvek. Magyarázatai az egyénhez alkalmazottak. Az

elemi képzőben a konkrét példák a megvilágosító elem, a polgári képző munkája már a tudományosabb eljárások útját járja. Azonban itt is a meglévőre épít. S mindig fejteget. Amit lehet, kifejt, kitaláltat. Kérdezése, ösztönzése mindig a dolgok lényegére irányuló és irányító. Analízise szoros, lelkiismeretes, alapos, tárgyilagos és gazdag tényeken, dolgokon, példákon nyugszik. Szintézise gazdag analízisen nyugvó, lehetőn önálló munkája a növendéknek. Begyakorlásai gazdag változatúak, az iskolára vonatkozásaiban kifogyhatatlanok. Maga is erős összefoglaló elme lévén, a leányok enemű munkájának nagy segítségére van a végső rendezések vezetésénél. Általában eredményes, kedvvel munkálkodtató, praktikus életre vezető az oktatása.

A növendék tudásának megítélésében és osztályozásában a helyzet magaslatán áll. Emberismerete, tárgyilagossága, elfogulatlansága és humánus lelkülete a támogatói ebben a komoly és nagyjelentőségű munkában. Ugy hogy a mai rendszer mellett elérhető reális megítélés és osztályozás egyik legszebb példája az ő ezen gyakorlata. Általában elsőrangú kiváló tanító-művész.

Nevelői tevékenységét jólesik valahogy összefoglalnom igazgatói tulajdonságaival. A tantestületek vezetése és a növendéksereg nevelése, szerintem, sok pontban találkoznak. Majdnem teljesen egyező emberi, nevelői, talán mondhatnám: vezetőképeségbeli tulajdonságok szükségesek az egyikhez is, a másikhoz is.

Vezető szerepre szaktekintetekben való teljes kiképzettség nélkül vállalkozni legalább is problematikus kísérlet. De önnevelés híján való erkölcsi teljes fegyverzet nélkül biztos sikeretelenséget jelent. Ez pedig átka az ügynek. Azt mondja Róbert Owen, angol gyapotgyáros: „Furesa, hogy a gépek helyes alapozására és kezelésére oly nagy gondot fordítunk és mindent megteszünk, hogy a lehető legnagyobb teljesítő képességüket biztosítsuk, de nem gondoljuk meg, hogy az embert, ezt a legfinomabb gépet, még sokkal helyesebben kell kezelni, hogy elérjük munkabírási tetőfokát.” Ehhez olyan pedagógiai lélek kell, mely a munkás *becsületérzését* tekinti a magasabb teljesítőképeség alapjának, mely már parancsolásának a hangjával mindig a legmegbízhatóbb rugókat tudja működésbe hozni. Ehhez brutalitás nélkül való férfias energia kell, amely a lélek mélyéből fakad, amelyben szeretet és önuralom honol. Csak ilyen energiának van igazán rendező, szervező és lelkesítő hatása, — mondja *Foerster*. Az ilyen ember úgy tud parancsolni, hogy könnyű neki engedelmeskedni. Önzetlenül parancsol, tekintélyi görösök nélkül. Önhittség nélkül osztja parancsait. Az ilyen vezetésre kíváncznak az alárendeltek.

Természetes azonban, hogy a *szolgálati fegyelem* elengedhetetlen. Ebben a vezető szilárdsága épen olyan szerepet visz,

mint a jósága. De ehhez a szilárdsághoz sok évi akarat-korlátozás, tiszta lelkiismeret és erkölcsi bátorság kell. Az ilyen aztán tudni fogja zabolázni parancsolási dühét. Az ilyen képes aztán önmagát a legtöbb téren fölöslegessé tenni s ezáltal a melléje és alája rendelvekben a felelősség érzetét kifejleszteni. Tud vezetni, tehát tud nevelni, azaz erőket fejleszteni.

Aki nagy — hogy úgy mondjam — hivatalsorozat vezetője (sokféle iskola igazgatója), abban a hivatali tekintély szinte fölhalmozódik. Hogy az ilyennek jelleme el ne pusztuljon, önmaga helyett mindig azt az eszmét kell maga elé tartania, amelyet szolgál. Iskolánál a magyar nemzeti államot, a nemzeti szellemet és a keresztény világfölfogást, a gyermekek boldogságával együtt. Az ilyen önzetlen vezető élni tud hivatali, vezetői, nevelői hatalmával s nem fog eltelni hatalmának érzetével. Mert az ilyen ember mindig arra törekszik, hogy magát ezen magasabb eszmekör elérése érdekében tökéletesítse. Mert a vezetőségre való képesség ott kezdődik, ahol erős önvizsgálat és önnevelés áldásos gyümölcsét gazdagítják a lelkek.

A nevelői, az iskolaigazgatói hivatás mintegy föltámadásra hívja az emberben mindazt, ami magasra akar törni. Eberré teszi az ember szokásainak, szavainak megítélésében. Ebben az *önnevelésben* gyökerezik a nevelőhatások, a helyes vezetőképességek termő csírája. Olyanná nevelj magadat, amilyenné tenni akarod azokat, akiket vezetsz, akiket nevelsz. Mert nem a külsőségekkel nevelünk, hanem azzal, amivé *magunk erejéből magunkat tesszük*. Csak fegyelmezett lélek tud fegyelmezni, csak jellem tud jellemet teremteni, csak lelkesedés gyújthat szíveket lánggra. Aki nevelői, vezetői pályára szánta magát, az először a maga akaratát erősítse meg.

És tudja tisztelni a gyermeket. Ne csak a fölnöttekkel legyen dzsentlmén, mondja *Foerster*, hanem elsősorban a gyermekekkel való bánásmódban kell példát adnia az emberekkel való érintkezésre. A legnagyobb szigort össze kell egyeztetnie a legnagyobb dzsentlménsséggel, a gyermek becsületérzése iránt való legnagyobb tisztelettel. Úri modort a fölnöttekkel szemben, úri modort a kicsinyekkel szemben! Ezek *Foerster* kívánságai a jó nevelő személyiségére vonatkozóan.

Szándékosan tértem ki elméleti fejtegetésre. E formával el akartam kerülni az állandó dicséret ízléstelenségét s le akartam fokozni Petrovácznak, akire ezek az elméleti szabályok konkrét ráillenek, — a haragját. Így csak egyszer kell hivatkoznom rá, hogy ez ő, mint igazgató s ez ő, mint nevelő.

S hogy az egésznek alapja: a jellem és a lelkiismeret, mekkora mértékben van meg benne, mégis bizonyítani kívánom egy-két konkrét esettel. Így meg fog látszani, hogy ez az ember az önnevelés embere, a hosszas akarat-edzés embere, kinek

szilárdsága és erélye, kinek határozottsága, állhatatossága és kitartása erős talapzaton nyugszik.

Az egyik eset a múlt század nyolevanas éveiben történt. Az egyetemes tanítógyűlés 1881-ben erősen állást foglalt a hitoktatás ellen. Sokféleképen megkísérlették a hitoktatást és a hitvallásos alapon nyugvó nevelést eltüntetni az iskola nevelésének, oktatásának köréből. Akkor is, mikor e gyűlésen az iskolai fegyelem kérdéséről folyt a vita. Az előadó a fegyelem tényezői közül kihagyta a vallásos nevelést és oktatást. Az aránylag csekély számú kat. tanférfiak vezére Petrovác József, erősen rávilágított az előadott határozati javaslat ezen sarkalatos hiányára és a következő indítványt terjesztette a közgyűlés elé. „Miután a fegyelem célja egyebeken kívül a növendékeket az erkölcstelenségtől is megóvni; miután a jó fegyelemnek nem rendőri szigorúsággal, hanem nevelőleg kell hatni, — hogy ezáltal főleg a belső ember neveltessék, és miután a iskola szellemének, melyben a fegyelem nyilatkozik, egyik főkélléke a vallásosság: mondja ki a közgyűlés, hogy az előterjesztett javaslatot csak azon hozzáadással fogadja el, hogy a fegyelemhez tartozik elsősorban a hiterkölcös nevelés és hogy a jutalmaknál és büntetéseknél sokkal behatóbb és állandóbb eredményt biztosít a növendékek hiterkölcös nevelése és oktatása.“ Az egész indokolást és az indítványt a másik tábor éktelen lármája kísérte. S habár a előadó az indítványt magáévá tette, mint a Népiskolai Tanügy egykorú följegyzése bizonyítja: „az indítvány a jelen volt kormányközegek egy részének segítségével — leszavaztatott, sőt ezen szavazásnak illetén eredménye meg is tapsoltatott. Petrovác azonban nem nyugodott. Egy indítványban a napirend megváltoztatását kérte: „hogy a fegyelem kérdése névszerinti szavazás mellett a napirendről vétessék le.“ Ez rémületet keltett. A tömegben föltámadt az egyén lelkiismerete. A vezetők tanácskoztak s azt határozták, hogy egy másik tárgynál Petrovác indítványának lényegét elfogadják inkább, semhogy nyilvánosságra kerüljön, kik azok a tanférfiak, kiknek nem kell a vallás a nevelésben. És Tóth József, pestvármegyei kir. tanfölglyelő, aki előbb is a katolikusokkal szavazott, megtette az indítványt: „3-szor (tanító) a valláserkölcsi nevelést és oktatást különös figyelemre méltassa.“ És a közökt. miniszterium 1882. január 31. 12,196. sz. a. ezt a határozati pontot a fegyelem eszközei közé helyezvén, jóváhagyta. Ez a pont így szól: „4. A vallásos és erkölcsi nevelést, oktatást különös figyelemre méltassa a tanító.“ Érdekes még a följegyzésre ezzel kapcsolatosan a következő: Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek a gyűlés idején a porosz közoktatásügyi miniszterrel együtt Emsben nyaralt. A miniszter a „Pester Loyd“-ból olvasta a gyűlés lefolyását és fölhábo-

rodással mutatta meg a közleményt a bíborosnak. Hangsúlyozottan rámutatott, hogy az egész magyar tanítóság Isten-ellenes velleitásokat mutat, veszedelmes húrokat penget, csak egy ember állott szembe a rettenetes viharral, valami Petrovác József. — Haynald rögtön megleghangú telegrammban üdvözölte Petrováczot, a kalocsai tanítónőképző-intézet tanárát és egyházmegyéje segédtanfőlügyelőjét, — bátor, energikus és okos magatartásáért.

A másik eset a következő. Petrovácz kezdettől fogva el-lenezte az államsegély igénybe vételét. A katolikus iskolák függetlenségét, önnállóságát, sőt életét látta s látja veszedelemben az államsegély elfogadásával. Az 1896. évi első kat. tanítói országos kongresszus egyik osztályának elnöki tisztét töltötte be, ahol a tanítói fizetés kérdése s ezzel kapcsolatosan az államsegély igénybevétele is szóba került. Az államsegélynek elfogadása mellett legerősebben s érthető nagy hatással boldogemlékü *Csávolszky* József váci prelátus-kanonok, a váci egyházmegye főtanfőlügyelője érvelt. Petrovácz mint elnök, ismert álláspontjánál fogva figyelmezteti a főlshólalót a — sz-e-rin-te — helytelen álláspontra, annak esetleges káros követke-zéseire s kéri, hogy ezt a témát ne fejtegesse tovább. A szó-nok ennek dacára folytatja. Az elnök azonban még-egys-zeri figyelmeztetés után megvonja a prelátustól a szót. Nem kell itt festenem ennek a lépésnek minden irányban való következményeit. Cé-lom szerint csak azt kell kiemel-nem, hogy Petrovácz a kö-vet-kezményeket mind előre látta, de nem riadt vissza tőlük, mert az ügynek, amelynek életét adta, az életét látta érintve és ve-szé-lyeztetve.

S hogy micsoda foka él ennek az embernek a lelkében az akarát erejéből, hogy mekkora szilárdsággal uralkodik a bensejében küzdő vágyakon és hogy mekkora eréllyel száll szembe a kívülről jövő támadások és kellemetlenségek legyő-zésére, azt a most elmondott epizódnak 1909-ben történt folytatása, gyakorlati próbája igazolja. A dolgok úgy fordultak, hogy a ka-lo-csai nő- és férfi tanítóképzők tanárkarainak fizetését csak állam-segéllyel tudta rendezni a főhatóság. Mikor ezek a dolgok folytak, ő ki-jelentette tanártársai előtt s érseke előtt is, hogy ismert állás-pontjánál fogva az államsegélyt el nem fogadja, illetőleg kérte főpásztorát, hogy az ő személyét hagyja ki a fölterjesztettek sorából. Meg is történt. Ő azért szó nélkül, a legpontosabban és hűségesebben készítette el tanárainak okmányait. S mikor a másik intézetnek pár éves igazgatója és idősebb tanárai több fizetést húztak az államsegéllyel mint ő, az akkor már több, mint húsz éves igazgató, — szeme pillája sem rebbent meg. Egy zokszavát soha senki nem hallotta. Pedig nemcsak koránál, hanem érdemeinél fogva is — s ezt ő is tudja, mint

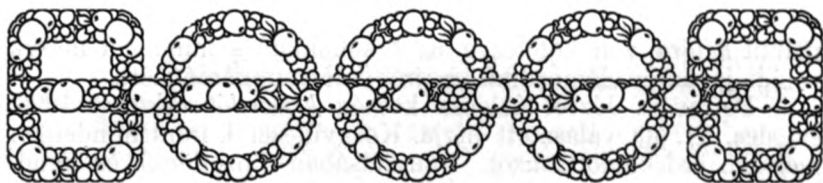
ennyire öntudatos és önérzetes ember — különösebben megérdemlette és rá is fért volna.

Természetesen nem magukban állók ezek az esetek. Sem az iskola életében, sem Petrovác közéleti szereplése körében. De már ezt is többnek tartom, mint aminek nyilvánosságra hozatalát ő maga rosszalás nélkül eltérni képes lenne, egyrészt, másrészt pedig mert közéleti működésének méltatását nálam sokkal hivatottabb elme végzi. Itt ennyi is elég arra, hogy konkrétan is beigazolást nyerjen, hogy Petrovácnak megvan a vezetéshez, a nevelői földadathoz elengedhetetlenül szükséges erkölcsi kvalifikációja. Amely kvalifikációt önmaga szerezte meg, építette ki magában. S ahol ez megvan, ahol az akarat ilyen fokú és eredményű önnevelése termi gyümölcseit, az eddigvalókban vázlatosan föltüntetett sikerek, eredmények, áldások teljesen érthetők.

Erthető tehát, ha Haynald Lajos annak idején őt igazgatóvá tette. Erthető, hogy a Szent Gergelyrend lovagkeresztjével tüntette ki. Erthető, hogy mindazok, akiket nevelt és oktatót, a legbensőbb szeretettel, tisztelettel, ragaszkodással és hálával viseltek iránta. S hogy a jobbak lelke együtt örül az ünneplőkkel és hálával van eltelve az iskolánénak szeretetének és finom lélekkel disztigáló igazságszeretetének szép ténye: az ötvenéves jubileumi ünneplés rendezése és fényének minél nagyobbá tétele érdekében kifejtett tiszteletreméltó buzgólkodása, áldozatossága iránt. Az érdem előtt hajtották meg a zászlót. Példát állítottak, nagy, értékes, tiszta, fényes példát. Nevelésre teremtett s a nevelésre külön is kiképzett, megedzett és kifinomodott lelkületükkel erősen ható nevelői ténnyé avatták ezt az ünnepet, amelyet a szeretet parancsára csupán a hála oltárára szántak.

Dreiszig Ferenc.

Petrovác József intézetein kívül.

Irta : PETRÁNYI FERENC, a kalocsai fitanítóképző-intézet igazgatója.

A mélységes tisztelet, az őszinte hála, a rajongó szeretet fényes ünnepséget rendez március 30-án és 31-én a Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanénék kalocsai anyaházában s hatalmas nevelő-intézetében. Az intézet tanári kara, a munkában igazgatójukkal osztozó iskolanénék, az intézetben végzett és most kiképzésüket nyerő növendékek nemes versenyre kelve igyekeznek e derék, nagystilű s egy áldással teljes hosszú nevelői multra visszatekintő tanférfiúnak kettős jubileumát bensőséges szeretetünneppé varázsolni.

E férfiú 34 év óta Kalocsáé. Közéletünknek köztiszteletben álló vezető embere, igen sok társadalmi mozgalmunknak hosszú idő óta lelkes mozgatója s irányítója. A vezetése alatt álló intézetekből kikerült s egyházmegyénkben működő tanítónők kultúrmunkája révén közvetve, és segédtanfelügyelői, kormányzói tevékenysége révén közvetlenül is munkálja az egyházmegye javát, kulturális intézményeinek előmozdítását, a magyar és keresztény szellem ébresztését és fönntartását. Rendkívül értékes tanügyi működése miatt jubileuma egyben az egyházmegye tanügyének is ünnepe.

Mily jól esik látnunk ezt a becsületes, érdemes munkában megőszült nagy embert, kinek lelkét egyházának, hazájának ügyei oly élénken foglalkoztatják, kit a legkülönbébb társadalmi mozgalmak vezetése, a sok intézet kormányzása, családi gondjai oly annyira igénybe vesznek — midőn tanítványaival, az apró cseppségekkel elbeszélgethet . . . A harmonikus lélek nyugodtsága, a tiszta lelkiismeret nemes derűje, az önzetlen, pontos, áldozatos kötelességteljesítés fennkölt előkelősége mellett ott tükrözik arcán a kicsinyekért rajongó szeretet sugárzása.

Szinte írgyeljük azokat, kik oly kedves ünneplésben kívánják részesíteni az ünnepeltet. Mert hiszen ez a férfiú a mienk is, azoké, akik kívül állunk a zárdai tanintézetek kötelékén. Kalocsa egész társadalma rang és osztálykülönbség

nélkül *hálára* van kötelezve az ő sokoldalú s mindig a mások valódi javának előmozdítására irányuló munkásságáért.

Petrovác József Kalocsa község *képviselőtestületének* 1896. évi dec. 21. óta választott tagja. Közgyűléseink iránt mindenkor melegen érdeklődött, azok irányításában önzetlenül és fáradhatatlanul működött közre. Puritán becsületességgel mindig a községre nézve legelőnyösebb megoldási módzatait kereste a fontos, vitális kérdéseknek. Nyugodt lelkiismerettel mehetett minden jóakarató polgár az ő szavai nyomán. Az ő neve fogalommal vált, az ő általa képviselt irányzat higgadt bölcseséggel, biztos mérséklettel, de szívósan törekedett Kalocsa anyagi és szellemi előhaladásán közremunkálni. Sok üdvös intézmény, számos életrevaló indítvány s intézkedés az ő nevéhez fűződik.

Az *iparosság* érdekeivel egyebekben kívül összehozta őt az iparostanonc iskolánál 1884. óta példás buzgósággal betöltött igazgatói állás. Igazságos mozgalmaknál iparosaink mindenkor számíthattak Petrovác önzetlen támogatására.

Kalocsa *munkásosztályának* anyagi és szellemi javát előmozdítandó, annak idején Amon Pál dr.-ral sokat fáradozott a Keresztény Munkásegylet létrehozásán s ennek kezdettől fogva alelnöke, illetve választmányi tagja.

Az immár 36-ik évfolyamában megjelenő Kalocsai Néplapnak, mikor még csak ötödik évfolyama indult meg b. e. Mócsy Antal szerkesztő vezetése mellett, Kleiner Lajos káptalani helynőkön kívül, Petrovác József volt a *főmunkatársa* 1881-től 1894-ig. A lap politikai rovatát vezette és több aktuális cikket írt. Főlöszleges mondanunk, hogy az egész országban akkor alig néhányad magával megjelenő vidéki lap s abban Petrovác cikkei a keresztény s magyar szellem ápolásához nagyban hozzájárultak.

Munkabírásnak s hivatásszeretetének jellemzésére elég az, amit az előző értekezés felsorol. Itt még meg kell említeni, hogy tagja számos egyesületnek és testületnek: így a Szent István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának, a tankönyvbíráló bizottságnak, a tanítók fegyelmi tanácsának, a kat. autonómiát előkészítő kongresszusnak, Pestvármegye törvényhatósági bizottságának, több hazai tanítóegyesületnek, a tanítóképezdei tanárok országos egyesülete választmányának, az országos pedagógiai könyvtár és tanszermúzeum bizottságának. Ő a kalocsai népszövetségi szervezet igazgatója, a Keresztény Társadalomtudományi Egyesület társelnöke, a kalocsai urak Mária-kongregációjának prefektusa stb.

Bámulatos munkabírásnak forrása önzetlen szeretete. Ezt akarták némiképen viszonzni jubileuma alkalmából mindazok, kik viszont szeretettel csüngenek rajta.

A jubileumi ünnep lefolyása.

Az ünnepség komolysága, méretei és színvonala is mértéke az ünnepelt értékének. Ez az oka egyrészt, hogy *Petrovácsot* jellemezvén, az ünnepséget a maga egészében is ideiktatom. De szükséges másrészt ez azért is, mert az elhangzott ünneplő szavakban igen sok jellemző van a jubilánsra, amit az előző szerény ismertetés azért nem foglal magában, mert ezekben van plasztikusan, értékesen, az átélés szavahihetőségével és a szeretet zománcával bevontan fől sorolva. Hogy tehát lehetősen megközelíthesse ez a megemlékezés a valóságot és ezt az igazán nem közönséges tanférfiút a történelemnek amennyire lehet a maga mivoltához csak némileg is hasonlatosan adhassam át, be kellett ezeket az ünnepi hangokat is venni a megemlékezésbe. Az ünnepi hang szívet nyitó s fantáziát gazdagító hatása talán majd segít a nem ismerősöknek és a messze jövődönk kialakítani egy jeles nevelőnek, kiváló tanítónak, tehát nem közönséges szívű embernek a személyiségét. Mozaik-szerű lesz így ez a megemlékezés, talán még ez sem egészen, de a megértő lelkek ezeket olvasván, az ünnepelt egyéniségének saját erejükből való kialakulásából gyönyöröket is merítenek. És ezek az örömök fogják kiszínezni ezt a halovány képet s hűvé tenni ezt a megemlékezést.

*

A meghívó. Maga a meghívó az első és beszédes adat a jellemzéshez. Azért a következőkben egész terjedelmében közlöm.

A Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanénék Kalocsai Leánynevelő Intézetei mélyen és szeretve tisztelt igazgatójuknak, nagyságos lovag *Petrovács József* úrnak 50 éves pedagógiai és 25 éves igazgatói működését ünneplik, s ezen jubileumi ünnepségre, mely folyó hó 30-án és 31-én lesz, címzettet tisztelettel meghívja az eluljáróság.

Az ünnep sorrendje: 30-án délelőtt 8 órakor az intézet templomában ünnepies nagymise és Te Deum. Tartja mélt. és főtisztelendő Horváth Győző dr. püspök úr. $\frac{1}{2}$ 10 órakor üdvözlések az intézet dísztermében a következők rendben. 1. Fogarasi-Varga: „Jubileumi dal.” Előadja az intézet énekkara. 2. Ünnepi beszéd. Tartja méltóságos és főtisztelendő Kleiner Lajos c. püspök, káptalani helynök úr. 3. Schubert Ferenc. „Ima.” Éneklí a kar. A tanári kar üdvözlése. Szónok: főt. Kurcz Adolf hittanár úr. 5. Ünnepi óda. Írta: Dehény M. A. az ünnepeltnek egyik volt hálás tanítványa. Szavalja: Balla Ilonka polg. képző III. o. növ. 6. Mendelssohn: Hála-ének. Előadja az intézet énekkara. 7. Az intézeti ifjúság üdvözlése. Tolmácsolja Vargacz Ibolya p. k. III. o. növ. 8. Höllwarth-Vargacz I. Kegyelettel, szeretettel . . . Hegedű-, zongora- és harmonium kísérettel éneklí Pop Stefánia p. k. I. o. n. és Weisenfeld Irma p. k. I. o. növ. 9. A volt növendékek üdvözlése. Tolmácsolja: Brandtnerné Szabadi Emilia úrnő, kezeli tanítónő. 10. Egressy Béni: „Szózat.” Éneklí az intézet növendékei.

30-án délután $\frac{1}{2}$ 6 órakor komoly, ünnepélyes színi előadások a díszteremben. Műsor: 1. Fest Polonaise. Kücken op. 72. – Jensen. Előadják: Simon Margit, Kliegl Anna, Huck Gizella, Szöllősy Margit. 2. A tavasz diadala. Tündérajáték 1 fől-

vonásban. Nagy Gizellától. Személyek: Tél tündére Tarcsay Mária, Tavasz tündére Ascher Erzsike, Tél Apó Éder Kató, Tőzike Bayer Irén, Ibolya Madách Paula, Kankalin Ertl Boriska, Gyöngyvirág Marcsányi Ilonka, Nácis Csery Margit, Százszorszép Szalay Piroska. Lepkék: Brandtner M., Wurst E., Sárkány S., Kederer M., Madách E., Major I. 3. Beethoven: II. Symphonia. Op. 36. Játsszák: Pánczél B., Verce E. 4. Az ember küzdélme és diadala. Színmű 5 fölvonásban. Tably M. S.-től. Szereplők: Szűz Mária Arnold M., Szent Mihály Szentmarjay E., Charitás, a szeretet angyala, Varga I., Datura, az élet küzdője Pop M., Scabiosa, sátán Born M., Aconitum Bodnár A. Hit Valenti E., Rémény Weisenfeld I., Szeretet Albert V., Szüzesség Göllner M., Isteni félelem Rosznáki M., Verbéna Brandtner M. Nefejejs Szarvas M., Gentiana Szabó M. Gyöngyvirág Jamniczky A., Árvácska Huszágh I., Ibolya Szabó M., Alázatosság Borsó A., Ártatlanság Karagich M. Szerénység Futó A., Jótékonyág Huck G., Igazságosság Kurcz M., Türelem Vojnich K., Hűség Fülöp E. 5. II. fölvonás után: C. Cernyi: Fantasia. Két zongorán előadják: Szokoly M., Pök I. 6. IV. fölvonás után: Henri Ravina. Op. 64. Souvenir de Russie. Grand duo. Két zongorán előadják: Tarcsay M., Huszágh I., 7. V. fölvonás után: Alleluja. Énekl az intézet énekkara.

31-én délelőtt 8 óraker szentmise az intézet templomában. Utána az ovoda, az elemi és polgári iskola üdvözlése az ovoda-teremben. Délután 1/2 óraker vidám, kedves színi előadások a díszteremben. Műsor: 1. Edwin Schultz Op. 84. Marsch. Játsszák: Szalay P., Sárkány L., Madách E., Szalay E. 2. Vidám vizsga. Daljáték I fölvonásban, zongora és hegedű kísérettel. Szereplők: Tanító-nő: Berauer E. Tanulók: Corchus M., Ascher E., Baranyai M., Fenyves E., Fenyves I., Haasz J., Hátfalvy B., Jámbery E., Kirscher A., Koudela H., Rausch K., Spielvogel M., Wanderstein I. Zenélők: Szöllősy M., Szöllősy I. 3. Nittinger-Brissler. Op. 80. Rózsabokor-csárdás. Előadják: Jámbery M., Csányi M., Merkovits M., Brandtner M. 4. Kéler Béla. Op. 139. Csokonay ouverture. Játsszák: Brandtner M., Reich M. 5. Diákcshny. Vígjáték 2 fölvonásban. Németből fordította Ádám Paula p. k. III. o. növ. Szereplők: Vendéglősné Hauck Jolán, Rózi, az unokahúga Karagich Margit, Bábí Wanke Edith, Egér Varga Ilona, Mici Born Márta, Fecske Dobay Emilia, Gólya Szentmarjay Erzsike, Csíz Pop Stefánia egyetemi hallgatók, Alizia Borsó Amanda, Jula Windisch Ilona, Mara Küzdő Margit cigánylányok, Sugár előkelő vendég Weisenfeld Irma, Házaló Valentin Erzsike. 6. I. fölvonás után: Kedvenc dalok. Játssza: Szokoly Mária. 7. II. fölvonás után: Mozart A. Toast. Énekl a kar.

Kleiner Lajos káptalani helynök úr beszéde.

Nagyon tisztelendő Anya! Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Sokszor megírgyelttem már azon kiváltságos emberek szerencsáját, akiknek megadatott: nemcsak úgy beszélni, amint éreznek; de mindazt a legméltóbb szavakkal ki is fejezni, amit éreznek.

Ma sokkal inkább érzem e ritka képesség hiányát, mint éreztem bármikor életemben.

Mert ma nemcsak azt kellene elmondanom híven, amit magam érzek — a régi bajtárs, a volt újságíró- és tanár-kolléga, a mindig hű barát; de ma azonfölül egy tökéletesített fonograf-ként vissza kellene adnom, tisztán és érthetően, annak a lelkesült öröme minden hangverését is: mely ma megcsendül a Miasszonyunkról nevezett tanintézetek elöljáróságának, összes jelenlegi és volt növendékeinek ajkain; sőt azon családi otthonokban és társadalmi körökben is, ahova mai jubiláris ünnepélyünk híre idáig eljuthatott.

Pedig eljutott mindenhova. Mindenütt tudják, hogy a Miasszonyunkról nevezett iskolánénak kalocsai anyaintézete a mai napon érdemekben gazdag, széles körökben nagyrabecsült és mindenki által őszintén szeretett igazgató-tanárának *kettős jubileumát ünnepli* — az ötven éves tanítói és huszonöt éves igazgatótanári jubileumát.

S ezt nagyon természetesnek találom. Mert *Petrovác* József neve jól ismert a kat. Magyarország minden iskolájában azon áldásos működésből — melyet úgy a tankönyv- és pedagógiai hírlap-irodalom terén; mint a kat. iskolák tantervei, a tanítók fegyelmi szabályzata és a tanítói egyletek szövetsége érdekében keletkezett országos mozgalmakkal kapcsolatban kifejtett. De jubiláris ünnepünk hírét is csakhamar elkapta és szétvitte az egész ország minden zúgába azon hálás növendékek díszes serege, kik a rajongásig szeretett egykori igazgató-tanárnak áldott emlékét önállósított állásukban, családi otthonukban is szeplőtelenül megőrizték.

Gyengeségem tudatában én nem fogom megkísérteni — sem azt, hogy a magam és az ünneplő nagy közönség érzelmeit tolmácsoljam; sem pedig azt, hogy a jubiláns életrajzi adatainak, tanítói és igazgató-tanári működésének rendszeres ismertetése és érdemleges méltánylása alapján felsoroljam mindazon érdemeket, melyeket ő a kat. tan- és nevelésügy terén magának szerzett. Mindezeket avatottabb ajkakra, mesteribb tollakra kívánom hagyni; magam csupán azon kimagasló tulajdonok egynémelyikének felsorolására szorítkozom, melyek Petrovác Józsefet — *a nevelőt és magánembert* — úgy hivatalos állásainak betöltésében, mint társadalmi érintkezéseiben embertársai fölött magasra kiemelik.

E tulajdonok közt mindjárt első helyen emlitem Petrovácznak nagy, valóban példányszerű *hivatásszeretetét*.

Ha általában minden pályához, minden élethivatáshoz hajlam kell és szeretet — hogy abban magunkat jól érezzük, hivatalunk munkáit kedvvel és megelégedésre végezhessük: akkor a tanítói pályán ez a szeretet és lelkesedés a hivatás iránt „*conditio sine qua non*,” valóban nélkülözhetetlen föltétel. Többé-kevésbé talán minden más pálya megenged vagy megtűr valami kontár-munkát — melynek kárát rendszerint csak az érzi, aki azt végezte; aki azonban a tanítói pályán kontárkodik, az nemcsak magának árt, de végzetes kárt tesz abban a sok ártatlan gyermekben is, akiknek gondozását és nevelését magára vállalta. Mert miért adják a gyermeket az iskolába? Azért, hogy a tanító, átvéven a szülők szerepét, a reá bízott gyermeket a sajátjául tekintse, azt ne csak oktassa, de gondosan nevelje is; nevelje tudniillik a keresztény nevelés céljának megfelelőleg, tehát úgy, hogy a minden gyer-

mekben szunnyadozó eszményi embert fölébressze, azt kifejlessze és a kereszteny nagykorúság azon állapotára segítse, amikor a gyermek már önmagától is megérti rendeltetését és önállóan eszközölheti kereszteny tökélyesedését. Amely tanító ezt nem érti meg és nem érzi át: az elvégzi ugyan dolgát gépiesen, megtömi a gyermekeket tárgyi ismeretekkel; de a szülők helyét méltóképen betölteni és a gyermekeket a kereszteny nagykorúság állapotába fölsegíteni nem fogja soha. Petrovác József a ker. nevelés ezen eszményi célját mindjárt tanítói és nevelői pályájának kezdetén nemcsak fölismerte, de átérezte és lelkének egész idealizmusával szolgálta is. Ő a tanítói pályát épen a tanítói hivatás fönségeért szerette; nem is keresett e pályán egyebet, csak ezt; azért nem is gondolt arra soha, hogy tanítói pályáját, bár megtehetette volna, más pályával fölcserélje. Az eszményi ragaszkodás és lelkesedés ezen, igazán isteninek mondható hivatás iránt adott neki mindenkor erőt a tanítói pályával kapcsolatos roppant terheknek, keserőségeknek viselésére és eltűrésére: vigaszt és jutalmat Attól várván, akinek szolgálni, akinek törvényei szerint a gyermekek halhatatlan lelkét idomítani volt egyetlen, de legnemesebb és legszentebb törekvése. Óh bár valamenyi tanító és nevelő követné az ő szép példáját!

Ezen eszményi hivatásszeretetből érthető és magyarázható egy másik kiváló tulajdonsága ünnepeltünknek — az ő *odaadó ragaszkodása gyermekeihez, növendékeihez.* — Láttam őt falusi iskolájában, amint gyermekei közt forgolódott. Akkor láttam életemben először. Mindjárt föltűnt nekem az iskolájában uralkodott rend és fegyelem; az ő szelíd, komoly magatartása; az atyai jóság, mely arcáról lesugárzott; a csodálatos türelem, mellyel a gyermekek panaszait meghallgatta; és az a gyöngéd szeretet, mellyel azok ügyes-bajos dolgait elintézni tudta. E vonásait Petrovác máig híven megtartotta. Ma sem állhatja meg az utcán, hogy szóba ne álljon a vele szembe jövő kisiskolásokkal. Vagy ha ezt talán nem teheti azok miatt, akikkel sétál: legalább végignézi azt a kis ovodást és visszafordultan hosszú ideig elkíséri jóságos tekintetével. Így csak az olyan ember, az olyan tanító viselkedik: aki egyszersmind nevelő; aki hitével és lelki szemeivel látja minden gyermekben az Isten képének hasonlatosságára teremtet halhatatlan lelkét; aki minden tanítványában a Krisztus vére árán megváltott embert, Krisztus misztikus testének, az anyaszentegyháznak, egyik tagját, a haza leendő polgárát szemléli és becsüli. És mert Petrovác ilyennek látja és tudja a gyermeket, azért becsüli és szereti is. Ki ellenben más szemüvegen nézi a gyermekeket, az nem fogja őket soha igazán szeretni és megbecsülni; az ilyen tanító elveszti türelmét, higgadtságát, lelkének egyensúlyát csak-

hamar: amint növendékeiből is kitör a rossz hajlam, a velük született természeti gyarlóság. De az ilyennek mondja ám aztán egy jeles nevelő: „Akit szeretet nem lelkesít, az menjen földet túrni, legyen pincér vagy vállalkozzék más valami jövedelmes üzletre; de isteni munkára, isteni hivatalra — a gyermeknevelésre — ne adja a fejét: mert ahhoz nem ért; mert az neki savanyúbb lenne, mint a cséplés; és mert az iskolában is szeretet helyett csépet tartana kezében.“ Petrováczt a gyöngéd, atyai szeretetét növendékei és a gyermekek iránt meg tudta tartani mint tanár és igazgató is. Még ha ezen állásaiból folyólag szigorúbban kellett is olykor föllépnie egyik-másik növendéke iránt: szigorúságában is érezte velük jóságát és atyai szeretetét. Merek hivatkozni összes volt növendékeire: van-e csak egy is közöttük, aki nehéz szívvel, fájó érzéssel távozott volna ezen intézetből az igazgató miatt; és aki ne gondolna ma is vissza hálásan és melegen volt igazgatójára, mint olyan emberre, aki mindenkinek akart és tudott használni, de soha senkinek sem ártott.

Aki a tanítói hivatást ily eszményi látószögből szemlélte, arról előre is föltehetjük, hogy az az *önképzés*, az *önművelés* minden eszközt, módját és alkalmát lelkiismeretesen fölhasználta. Petrováczt nem sok iskolát végzett; még a képzőintézet is az ő idejében csak két évfolyamból állott. És hogy ennek dacára ő a népoktatási tanintézetek körébe tartozó megszámlálhatatlan tárgyaknak úgy elméleti, mint didaktikai részében teljes otthonossággal bír, ez csak amellett bizonyít, hogy ő istenadta kiváló tehetségét nagy szorgalommal kamatoztatta. Nem dobta ő sutba könyveit iskolái bevégeztével, mint sokan mások; hanem újra és újra elővette, forgatta azokat és a tankönyvekből merített ismereteket más kiváló művek szorgalmas tanulmányozásával fejlesztette, gyarapította. Az ő fő ereje mégis nem a tárgyi ismeretek sokaságában nyilvánul — bár ezek tekintetében is fölötte áll sok oly embernek, kik gimnáziumot és egyetemet végeztek — hanem abban a képességben, hogy ő a tárgyi ismereteket kitűnően tudja fölhasználni és alkalmazni az elemi oktatás céljaira. Sokat olvasott, sokat tanult; bámulatos tehetséggel az olvasottakat és tanultakat meg is tartotta elméjében: de ő mégis sokkal többet elmélkedett, gondolkodva bírált és gyakorlatozott. És mindezen szellemi műveletek eredményét neveléstudományi készségének retortáján szűrte le azon, szemei elől soha el nem tévesztett célból, hogy minden tudását és gyakorlati érzékét a nevelés céljának szolgálatába állítsa és általuk a Krisztus-eszményt a gyermekek lelkében minél tökéletesebben kialakítsa.

Azt csak futólag említtem, hogy az országban alig van még egy, aki úgy ismerje a népiskolák szervezetét, közigazgatását, az

ezen iskolákra vonatkozó összes hazai törvényeket — mint Petrovác. E téren igazi *országos tekintéllyé nőtte ki magát*; s talán nem vétek a köteles díszkréció ellen, ha elárulom, hogy volt főpásztorunk — midőn innét távozott — főntartotta magának továbbra is a jogot, hogy az elemi iskolaügybe vágó nehezebb kérdésekben Petrovác nézetét és tanácsát kikérhesse.

Azonban nem szabad szó és méltánylás nélkül hagynom Petrovácnak egy oly vonását, mely őt, a *karakter-embert*, szerintem leginkább jellemzi. Mikor a népiskolai közoktatás tárgyában hozott 1868-iki törvény életbe léptetésével ország-szerzte megindult a kíméletlen verseny és harc a kétféle jellegű népiskolák között, Petrovác minden habozás nélkül, egész lélekkel, színtiszta katolicitásának teljes meggyőződésével azon tanférfiak táborába állott, kik a hitvallásos iskolák védelmét, a valláserkölcsi nevelés megmentését írták föl zászlójukra. Petrovác itt is a küzdők élén állott; s nem szégyenlem bevallani — hogy ő, a kat. egyháznak a népek és nemzetek oktatására nyert isteni küldetése iránt magában táplált erős meggyőződésével, az egyház jogainak védelmében tanusított szívós kitartásával és a valláserkölcsi oktatás és nevelés szükségessége mellett harcoló érveknek állandó hirdetésével bátorítólag és serkentőleg hatott nem csupán a világi, de az egyházi tanférfiakra is. És hogy a kalocsai egyházmegyében az ellenséges törekvések nem vertek talán olyan mély gyökeret, mint másutt; ha képzőintézeteink függetlenségét is jobban megőriztük, mint talán mások: ezt nem én iktatom először és jó részében Petrovác érdemeinek lajstromába; elismerték ezt már régen mások is, elismerte az egész kat. közvélemény.

Ugyanis, mint igaz kat. nevelésű és meggyőződésű tanférfi, látta Petrovác előre, hogy a vallási jellegétől megfosztott iskola nem lesz majd a gyermeknevelésben oly erős segítője és gyámolítója a szülői háznak, mint volt a vallásos iskola; nem lesz pedig azért, mert sok oly kegyelemtől és áldástól fog megfosztatni, melyekben előbb részesült. Tudta és vallotta Petrovác mindig, hogy a gyermeknevelésnek azon fundamentumon kell fölépülnie, melynek élő alap- és sarkköve az Úr Jézus Krisztus és azon szent tanítmány, melyet az apostolok hirdettek. Látta ő előre a nagy akadályokat és nehézségeket, melyek ily színtelen iskolákban a gyermek valláserkölcsi kiképzésének útjába fognak állani. Meg volt arról is győződve, hogy a felekezetenlküli iskolában még a katolikus vallású tanító sem folyhat be úgy a gyermekek vallásos nevelésébe, amint talán saját kat. meggyőződésénél és elveinél fogva maga is szeretné. De tudta Petrovác főleg azt, hogy a kat. vallás tanítmányában és üvdszereiben igen gazdag, sőt kimeríthetetlen kincsbányája rejlik mindazon nevelési eszközöknek, melyekkel

legeredményesebben s legüdvösebben lehet hatni a gyermek lelkére. — És mert mindezeket bölcsen tudta és látnoki szemekkel előre látta: azért állott ő erős elhatározással azonnal a kat. egyház mellé s azért foglalt állást az iskolák elvállaltanítására irányuló új törekvések ellen. E fölfogása és meggyőződése sarkalta Petrováczt arra is, hogy a kat. szellemű összes tanítókat e hazában egy táborba gyűjtse a tanítóegyletek Országos Szövetsége által: mert tudta és maga is úgy tapasztalta, hogy csak ily tekintélyes testület léphet föl igazi nyomatékkal az ellentábor törekvései, támadásai és túlkapásai ellen.

Tévedne azonban mindaz, aki Petrováczt Józsefnek ezen harcias készségére és készültségére való figyelemmel azt hinné: hogy neki talán eleme a háború; hogy ő a harcot a harcért kedveli és keresi; hogy fegyverei kiválasztásában épen nem válogatós; hogy a támadásban kíméletlen és a legyőzött félen keresztül tipor irgalmatlanul. Ép az ellenkezője igaz mindezeknek. Petrováczt valóságban olyan, mint egy kezes bárány. Kiveszi ugyan a részét minden küzdelemből; mert hiszen mindenütt ott látjuk őt: ahol elveket védeni; örök igazságokat hirdetni; emberbaráti célokat szolgálni, a közügyért dolgozni — lehet és kell. De bár a küzdelemben mindig elül jár; a szóharcot is ő irányítja — alapos tudással, helyes ítélettel, taktikai ügyességgel és kiváló szónoki képességgel; de nem sért soha senkit; nem használ soha nemtelen fegyvereket; indulatai által nem ragadtatja el magát; a legyőzött fél fölött pedig kárörömet sem nem mutat, sem nem érez. Minden szereplését igazságosság, okosság, higgadtság, helyes tapintat és szívjószág jellemzik. Ő reá teljes joggal alkalmazhatjuk azt a mondást, melybe minden erényt bele szokott foglalni a közvélemény, hogy igazán — *jó ember*; vagyis, hogy ő olyan ember, akire senki sem haragszik, akit mindenki — az ellenfél úgy, mint a jóbarát — nagyrabecsül és szeret.

De nem folytatom tovább. Hiszen ebből a néhány ecsetvonásból is, amellyel Petrovácznak, a nevelőnek és közpolgárnak, életrajzi arcképéhez legalább a külső kontúrokat akartam megadni — hitem szerint — magunk elé állíthatjuk Petrovácznak teljes, művészileg is befejezett képét, a *mintá-emberét*, aki ben a nevelői és tanítói jó tulajdonoknak, a társadalmi és vallási erényeknek oly gazdagságára találunk, hogy azok mellett az emberi gyarlóság jelentéktelen tüneteit, ha volnának, észre sem vehetjük.

Ilyen embert, Tisztelt Hallgatóim! a nyilvános fórumról letűnni; abból a működési körből — melynek egy egész életet szentelt; melyen magát, a szó igaz értelmében, nélkülözhetlenné tette; s melynek annyi dicsőséget szerzett — majdan

eltávozni látni: azt hiszem, nemcsak nekem, az érseki hatóság igénytelen képviselőjének, okoz nagyon fájdalmas érzést; de még inkább a Miasszonyunkról nevezett intézeteknek, ezen intézetek tanítói s tanári testületének és annak a növendéksegregnek, mely oly bensőséges szeretettel csüng az ő édes atyjának jóságos személyén. Pedig én úgy sejttem, hogy ezt a jubiláris örömnünetet nem sokára az elválás szomorú napja fogja követni. S azért bármennyire örvendjenek is mások, hogy alkalmuk nyílt a szeretet és hála adóját leróni a jubiláló tanító és igazgató iránt, én inkább szerettem volna ma beiktató beszédet tartani és Petrovác Józsefet újra bevezetni igazgatói tisztébe, olyan korral és erővel, amilyennel azt huszonöt év előtt megkezdette.

Ámde legyen mindenben a jó Isten akarata! Vigaszt én abban a tudatban találok — hogy te, kedves régi jó barátom, nyugodt lelkiismerettel jubilálhatsz: mert hiszen mindenkor és minden téren megtetted kötelességedet elöljáróidnak legteljesebb meglegedésére, a kat. egyháznak és magyar hazának igaz javára; de vigasztalom magam azzal is, hogy te — a tan- és nevelésügy terén ötven év alatt szerzett kitűnő és nagy értékű érdemeidért — teljesen megjutalmazva érzed magadat azon őszinte, mélységes és soha el nem múló szeretet által, mellyel itt mindnyájan körülveszünk s mellyel irántad összes ismerőid, tisztelőid és barátaid viseltetnek. Valóban a szeretet legjobban jutalmaz, mert igazán boldogít. Fogadd üdvözlétem jubileumi ünnepélyed alkalmából s egyben az érseki hatóság meleg köszönetét a kat. oktatás- és nevelésügy érdekében idáig teljesített hűséges szolgálataidért és e szolgálatokban elért legszebb eredményekért!

Kurcz Adolf hittanár beszéde:

„Quem dii oderunt, paedagogum fecerunt.“ („Akit az Istenek meggyűlöltek, nevelővé — tanítóvá tették.“) A klasszikus ó-korból reánk maradt, közhellyé vált, elkopott közmondás ez; — mindenki ismeri, mindenki tudja. De azt is tudja, hogy azt a kort gondolkozásával együtt már rég eltemette az idő s mi elföldelt romjaira nem pazaroljuk szemünk könnyeit, hanem áldjuk Azt, aki rajtuk fölépítette azt az új világot, mely az Isten gondolataival értékeli az emberi lelket és a lelkek gondozásának, alakításának, finomításának, tökéletesítésének szent művészetét a nevelést.

Áldjuk azt, aki midőn tulajdonává tette a mesternek, — a tanítónak nevét, a mi hivatásunknak nagy tisztességet adott s a szentség fényével övezte azt körül.

Hála az Úrnak, hogy túl vagyunk már azon a világon, amely nem értette, nem is sejtette az Isten gondolatait, — és

megtanultuk a Mestertől, hogy annak, aki a keresztyén nevelő szent tisztjét viseli, nem a meggyűlölt, hanem az Istentől megszeretett és kiválasztott nemzedék között van a tiszteletre-méltó helye.

Mert lelkeket bízott reá az Úr és akkor szólt: Fölséges arcom tiszta mása mindahány, gondozd őket, hogy redőt ne vessenek, el ne rútítsák a csúf kelevények.

Lelkeket bízott reá az Úr és szólt: A kincsek kincsei ezek, ragyogó gyémántjaik, csillogó gyöngyeik kiontott vérem csöppjei; — vigyázz! hogy sárba ne essék a gyémánt, el ne homályosuljanak a gyöngyszemek. Lelkeket bízott reá az Úr és szólt: Ime az Isten templomai szebbek, mint a Moria díszje volt. Aranylámpáikban én gyújtottam meg a hit világát, vigyázz! hogy ki ne aludjék soha, oltáraikon az én kezem szíttotta föl az Isten szeretetének szent tüzet; őrizd, élesztgesd, hogy szüntelen lobogjon.

Amilyen igaz az, hogy akinek a lelke ezt nem hallja, akinek a szíve ezt át nem érzi, az a keresztyén pedagógus nevét joggal sohasem viselheti, ép oly igaz, — mert hisz egy félszázados munkás élet tanúskodik felőle, hogy a mi intézetünk jubiláló igazgatója mindig teljes tudatában élt annak, hogy ő az Isten arca másainak gondozója, a nagy kincsek sáfárja, az Úr Lelke templomának papja, az égi világosságok és szent tüzek őre.

Igen! mert az a félszázados munkás élet, melynek java része ez intézet nagy kincse, tanúja annak, hogy Ő bár nem pap, mégis apostol; bár nem hordja a szerzetes köntösét, mégis biztosan járja a tökéletes élet útját. Hogy egy az ő öröme: a kötelességtudás, egy az eszményképe: a Mester, — egy a vezető világossága: a keresztyén okosság, — egy a fegyvere: a szeretet. Hogy nemcsak korban, de munkásságban is megelőzi kartársait; — tudásával biztos vezetőjük, tanácsaival erős gyámoluk; s míg azok ezt mindennap érzik, ő az, aki legkevesebbet tud róla, mert lelke épülete az alázatosság mélységes fundamentumán emelkedik a magasságok felé.

Az a világ, amely az Isten gondolatait nem akarja és nem is fogja megérteni soha, ma ezen az ő nagy ünnepe napján úgy elhalad mellette, mintha sohasem vette volna észre. De ez az Ő lelkét nem tudja érinteni, mert hisz az egészen mást keres és amit keres, az Isten földi dicsőségének gyarapodását és a kezére bízott lelkek javát nemes munkájával már is megtalálta. Szívében őrizi ezt a kincset, mint biztos zálogát annak az eljövendő jutalomnak, melyről a Szentlélek énekel: „Akik igazságra oktatnak sokakat, mint a csillagok örökön örökké fényleni fognak.“ (Dán. 12. 3.)

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Nem az elismerésnek szavai ezek, mert hisz az elismerés forrásainak a magas helyeken kell fakadniok, — hanem a tanúskodásé. És igaz tanúskodásé; mert hisz azoknak lelke vallja mindezt, akik vele egy célt szolgálnak, egy utat járnak, látják minden lépését, tudják nyílt szíve gondolatait.

Azoknak a lelke vallja mindezt akik ezen az Ő nagy ünnepnapján, — mikor mindazok, akik Őt igazán ismerik, őszinte becsülésük, mély tiszteletük és bensőséges szeretetük arany keresztjét tűzik az ő arany szíve fölé, — azt mondják: egy gyöngyöt hadd helyezzen a mi kezünk is abba az aranykeresztbe, igaz gyöngy az, mert hisz a nagy mélység termette, kartársaid szíve.

Azoknak a lelke vallja ezt, akik bár ez intézet zászlóvivőinek tudják magukat, ma tisztelettel hajtják meg előtte lobo-gójukat és imádkoznak és könyörögnek: adja az Úr, hogy még soká lehess a mi vezérünk, mert mi követni akarunk Tegyedet.

ÜNNEPI ÓDA.

Borostyán ifjú, hervadhatlan ága
Díszíti ma e szentelt falakat,
Míg illetődött ajkainkon egyben
Üdvözlő-, hála- s örömdal fakad.
Megünnepelni jöttünk itt most össze
Őt évtizedes munkát, érdemet
S félszázados munkának bajnokául
Téged köszöntünk, tisztos Ünnepe!

Midőn döntő válaszütra léptél,
Hogy kezdenéd a küzdő életet,
S igaz, derűs, romlatlan ifjúságban
Nemes eszméknek megnyitád szíved:
Megnyílt előtted egyszerűn a pálya
Zajongó népes tömkelegen át
S e zaj mind biztatóbban s több erővel
Lelkedbe sűgá hívó szózatát:

Babérfüzérrel lépünk ma elődbe
S átnyújtjuk méltó hű jelvényedet,
Mint félszázadnak hosszú évfolyásán
Saját kezéd ápolgatott s nevelt.
Mi egybefontuk ötven év hajtásit
S elismerésül nyújtjuk át Neked,
S e két füzérrel ékesítünk Benned
Egy ötvenévi munkás életet.

„Jöjj, kedves ifjú, lépj e bűvös útra,
Itt-itt közöttünk üss kies tanyát,
Hol eme zsongó-bongó ligetekben
Ezernyi gyöngéd lélek vár reád.
Légy kertésze a gyermek-ifjúságnak,
Hintsd el lelkébe a mustár-magot,
S szeretve, gonddal ki-kikeltegetve,
Nevelj belőle szépet, jót, nagyot!”

Mert ötven évig munkálkodni híven: —
Elismerésre méltó küzdelem.
A győztes hőst akarjuk feldíszíteni
Babér-füzérekkel jelképesen
S míg érdemdús fejedet ékesítjük
És ajkainkon ihlett dal fakad:
Elénk állítja illetődött lelkünk
Nehéz, de szép és tisztos útat.

Határozál. S feltáruult már előtted
A mult, jelen s gyümölcsöző jövő,
Feléd mosolygón, harmatcsillogásban,
Intett virágtól illatos mező.
Munkás kezekkel bokrétát kötözve,
Sugáros úton járdaltál tovább,
Élvezve ifjú lelkedben gyönyörrel
Szelíd örömmel tiszta illatát.

Meleg szivednek éltető sugára
Kipattantá a sok alvó rügyet.
Nagy életcélra fölségítve, híven
Ápoltad ezt a dús tenyészetet.
S magad telítve tiszta színarannyal,
Mit munkaközben lelked fölhalált:
Igy összegyűjtött kincseidből ismét
Nagynak, kicsinynek osztál egyaránt.

Majd gyöngéd szivedet a *gyöngye nemhez*
Külön vezette Isten szent keze,
Hogy adj neki irányt üdvös munkára
S ő is új munkaforrása leszen.
Mert mit tetődől nyert, a bölcs tanítást,
Új nemzedéknek híven adja át,
Újítva ekkép szerte, észben, szívben
Egyént, családot, népet és hazát.

Hogy meg ne haljon, sőt örökre éljen,
Mit ajkad szived mélyéből tanít:
— Hisz nem elmúlást: életet merít az,
Ki *halhatatlan* forrásból merít, —
Krisztus volt néked mindig az a forrás,
Honnét merítéd munkád életét;
Mester gyanánt választván ki ma-
[gadnak
Igaz tanítás első *Mesterét*.

Krisztus szerinti keresztény tanítás,
Önérdektől ment tiszta honfiaság!
E kettős fáklya-láng világa mellett
Haladtál híven ötven éven át.
S hordoztad bátran azt a szentelt
[szószót,
Mit rád bízott Egyházad és Hazád,
Hirdetve csendben s messzeható szóval
Nagy *elveid* magasztos szent tanát.

Meg nem remegve küzdöttél az árral,
Szilárd erő acélja lelkedet:
Mert hit törvénye élt nemes szivedben.
Krisztust kereste mindig hű szemed;
S így nem kápráztatott el külszín
[fénye,
Hamis modernség nem állíta meg,
Maradiságnak rád kiállított vádja
S értetlen szív, nem árthatott neked!

Mint a *jövőnek* munkás *magvetője*
Állsz dúsgyümölcsű termések között
S lelked munkától meg nem törve,
Új eszmékkel új frigyét kötött.
Példában s szóban jellemes *Tanító!*
A jellemedhez szennyfolt nem tapadt.
Ily tiszta jelleművé segített lenned
A hit, erény s élettapasztatás.

Ifjan kezdted a munkát ötven éve,
Lelked ma is érte ifjan buzog,
Mert szived ifjú kristálytisztasága
Félszázad folytán meg nem változott.
Nem szived aggott esztendőök folyásán,
Virágos kertje meg nem hervadott,
S a kor, tavasznak, nyárnak kísérője
Barázdákat csak homlokodra vont.

Bár sujtott gyakran, vaskemény kezekkel
S megsebbe mélyen, ő nem egyszer is,
Szived zománcát ámde nem törte meg —
Beírta csak a bú emlékeit. —
Erény- és fájdalomban gazdag évek!
Példájuk hangos szóval int, tanít,
Míg tenszivednek bánatán kívül még
Viselted csendben mások terheit.

Oh nézd amott, e nagy fehér seregnek
Beláthatatlan népes sorjait!
Jönnek eléd mind, szívvel üdvözölve,
Ötven évnek hozva emlékeit.
Egyenkint nézd, hisz egy sem ösme-
[retlen,
Szivedben képe mindnek írva van,
Nem törlé azt ki gond, idő s az élet,
Mely ötven éve rajta átsuhan.

S együtt vagyunk mind, mester és
[tanítvány,
Köszöntjük egymást, régi ismerős,
Mosolygva nézzük egymás arcvonásit,
Felnőtt és ifjú, gyermek és idős.
Érzéseinkben felmagasztosulva
Nem véli lelkünk, gátra hogy talál,
Hisz tanítvány símul mesterébe,
Ki bölcs lelkedből mindene valál.

Babérokat nyujt ma néked a hála,
Egy országtól jövő elismerés,
Mert más füzérnek hervatag virága
Jelkép gyanánt is gyarló és kevés.
Azért nyujt íme arany-ezist ágat,
Övezve véle tisztos homlokod,
Megkoszorúzza mind, a tartós művet,
Mit honfilelked néki alkotott.

S borostyánnal *mi*, szivedet körítjük
Erényben gazdag bajnok férfiú!
— Hogy most e jel, — mennyben
[majd ékesítve,
Igaz gyöngyökkel égi koszorú! —
Ki mint te, *hitből* és *malasztból* élve,
Krisztus szerinti harcot harcolál:
Ott túlhan arra bizton vár az élet
S nem árthat néki baj, idő, halál! —

Vargacs Ibolya beszéde a növendékek nevében:

Szeretve tisztelt nagyságos igazgató urunk! Szent a hely, ahol most vagyunk, mult emléke tapossa a deszkákat. A levegő mintha balzsamos lenne, fülemben mintha Hozsanna zúgását hallanám. És én úgy érzem, hogy le kellene borulnom a Mindenható, a legfőbb rendező előtt, — mert csodálatosak az Ő utai.

Intézetünkben ma mindenki ünnepel, ma mindenki örül. Száz, meg száz lélekből tör föl a lelkesedés, hogy oltárt emeljen a gyémántjellemek eszményképének abban a férfiúban, ki immár 25 éve áll intézetünk élén, mint az igazság és erkölcs képviselője, hogy jóságos irányításával rávezessen bennünket az útra, melyen haladnunk kell.

Erős, határozott kézzel támogat Krisztus nyomán. Tudja jól, hogy minden Mesternek először Krisztushoz kell küldenie tanítványait. Onnan kell az alapot, az erőt merítenie, tőle kell az első oktatást vennie. Irányítója ez a fonséges eszme: „Magam is feléje tartok s másokat is hozzá küldök!”

Az Ő hivatása a legnemesebb. Fölkarolni a gyengéket, gyámolítani a tétovázókat, fáradhatatlan tetterővel kitartásra serkenteni a haladókat.

Az Ő hivatása a nevelés. Neveld a nőt rendeltetésének elérésére. Neveld úgy, hogy áldása legyen környezetének, áldása a földnek, amelyet tapos; — de míg lábával a göröngyöket távolítja el útjából, szemével nézzen a magasba, homlokát illesse az isteni jóságnak a csókja. Hiszen — a jóság egyetlen visszfénye az istenségnek a halandó ember arcán.

Hány gyermeknek szívébe plántálta bele az Ő nagy lélekének meggyőző érzéseit: Gyermekem, téged az Isten teremtetett. Áldó keze fejedet nyugszik... Elküldi angyalait, hogy kezeiken hordozzanak, nehogy lábadat kőbe megüssed!... Vigyázz magadra, hogy az Úr angyala is vigyázzon rád. — Megteremtett téged az Isten, hogy hasznára, boldogítására légy annak a kis körnek, amelyben élsz... Hogy a fényt, a pompát fokozd a módban, a jólétben és a kunyhókban tápláld legalább a mécsvilágot lelked, szived őszinte, nemes szeretetével, gondoskodásával. Kötelességed, hivatásod ez, hiszen nő vagy! Amikor pedig a tanszékre lépsz, kívánom, hogy benned lássam munkámnak, akaratomnak, törekvéseimnek a reflexét. Akarom, hogy minden imádságodnál, amikor a feszület előtt térdre borulsz, eszedbe jusson: „Uram, nem lehet Téged szeretni anélkül, hogy ne szeressük azokat, kiket megváltottál!”

Nagy és lélekemelő a győzelem. Győzelem, melyet a Mester ért el. Eredménye a munkának, fáradságnak, kitartásnak. Mert látni százakat és százakat, — akiket a Mester gyöngéd kezéből átvett az élet tépő karja — sziklaszilárdan meg-

állani, nem győzelem-e ez? Hány és hány olyan van, ki a gyötrő megpróbáltatások, kínzó szenvedések ólomsúlya alatt már-már összeroskad, de ime megérinti arcát a Tábor hegyéről jövő, meleg áramlat s a lelke, mintha varázsütés érte volna, megremeg: „Nem, nem erre tanítottak engem ott!” S az összedült oltár újraépül a lelke mélyén, az elborult homlok Ég felé fordul lángoló rózsától megkoszorúzottan. — Fölébred újból megingatott hite és rálép ismét az útra, melyen első lépéseit a Mester mellett tette.

— Elmúlt napok szent ihletése ez!

Most tavasz van. Üde, verőfényes tavaszi nap. A kertek felől már a barackvirág édeskés illatát hozza felénk a szellő. A rózsabokor fakadó rügye ujjongva hirdeti: nézzetek reám, élek én is... Tavaszi hangulat a természetben, — bűbájos tavaszi hangulat a szívünkben... És mi boldogok vagyunk. Boldogok, mert a márciusi virágfakadás nekünk, épen nekünk hozta meg ezt az örömet, hogy ünnepelhetünk. — A hála, a tisztelet, a szeretet ott csillog valamennyiünk szemében, ott lángol lelkünk legmélyén. Kívánnom kellene valamit mindannyiunk nevében, kik jószágos igazgató urunkat dobogó, de a lelkesedéstől dobogó szívvel álljuk körül, de érzem, szívem összeszorul és amit mondhatok, csak ez a kis ima:

„Szeresd Őt, küldj áldást fejére,
Oltalmazd meg — Isten szent Fia!”

Brandtnerné, Szabadly Emilia beszéde:

Nagyságos igazgató úr! Ha varázshatalommal bírnék, most megállítanám egy pillanatra az élet minden tülekedését, elfeledtetném mindenkivel gondját, baját, ünnepi díszbe öltöztetném az egész világot, — s ide hívnék minden érezni tudó lelket, — hogy velünk örvendjen, velünk ünnepeljen annak a nagy férfinak 50 éves jubileumán, aki a lelki nemességnek, szívjósnak, fáradhatatlan munkásságnak s minden emberboldogító erénynek tulajdonosa.

Tudom, hogy nagy lelke szerénységében tiltakozik ünneplésünk ellen, — de tehet-e mást a madár, mint amire teremtvé van, hogy daloljon?! Tehet-e mást a hálás szív, mint hogy kibontsa s a megemlékezés gyémántharmatával fölfrissítse hála-virágának kelyhét?! — Nem hoztam kincseket, — nem fonhattam a csillagokból koszorút érdemekben megőszült feje köré, de elhoztam több száz szívnek hálás megemlékezését, akiknek lelke ez ünnepélyes órában ide száll a vágyak szárnyán s tőlem várja, hogy méltóképen tolmácsoljam Nagyságod előtt soha el nem múló nemes ragaszkodásuk igaz érzelmeit.

De az én szavam erőtlen arra, hogy e magas nivójú intézet régi növendékeinek hódoló tiszteletét s szívüknek lelkesé-

dését közvetlenül visszaadjam. De nincs is szó a nyelvek gazdag világában, mely a nagyok érdemeinek dicsőítését méltóképen kifejezné.

Azt szokták mondani, az a nagy ember, aki kis körülmények között is nagynak bizonyul s olyan nagy az ember, amekkora hatást tud másokra gyakorolni. A legmélyebb nyomokat pedig a nemes gondolkodással párosult mély érzésekkel bíró lelkek teremtik bennünk.

Akinek tevékenysége mindig emberboldogításra törekvő cselekedet volt, — akinek minden szava bölcsesség, minden tette fénysugár a lét sötétségében, annak 50 éves munkálkodása nemcsak tudást termelt, — hanem megtöltötte egy egész nemzedéknek gondolatvilágát nagy lelkéből áradó nemes idealizmussal. Ő az, akinek nemes lényétől minden távol van, ami az embert gyöngíti, — ő az a gyémánt, amelynek tüze oly erős, hogy egy egész nemzedék előtt kápráztató fénnel ragyog minden időközön át. — Ily ideális gondolkodású ember mindig nagy ember volt s egész életünk fáradságának leggyönyörűbb eredménye az lenne, ha ma ilyen jellemeket tudnánk nevelni.

Szeretnők mi, egyszerű, szürke munkásai a tanügynek, átvenni Nagyságodtól azt a hódító erőt, melyet tanítványaira gyakorol. — Szeretnők követni tanítólelkének ideális munkájában, mellyel nevelt már anyákat, kik szép eszméinek vetőmagjait hintegetik gügyögő gyermekkinsük lelkébe; — nevelt szerzetesnőket, kik eszményi nagy föladataik betöltésénél atyai ragyogó szívéből nyernek buzdítást; — nevelt tanító-nőket, kik magasztos példájából építik föl soha nem lankadó szorgalmuknak leggyümölcsözőbb kultúrmunkáját.

Jöjjetek anyák, — jöjjetek szerzetesnők, — jöjjetek édes magyar hazánknak lelkes honleányai, — mind-mind, — vessetek ide egy pillantást az élet forgatagából, s hintsétek lábai elé hálátok illatos virágait. Nincs senki, aki igaz érzéssel ne csatlakoznék ehhez a lelkes hódolathoz s ki hálás szívvel ne sóhajtana áldást érdemdús életére.

S ha hódoló tiszteletünk nyilvánítását, szívünknek újjongó lelkesedését s e csekély emléktárgyakat, mint örök hálánk szimbolumait kegyesen fogadja, — úgy ez lesz a mi lelkünknek legigazibb gyönyörűsége s e gyönyörű ünnepségnek legszebb emléke.

OSZK